

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2025.2.13>
 УДК 330.3+336.7

Віталій Іванович ЧОБИТЬКО

аспірант, Київський авіаційний інститут

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2676-2114>

e-mail: 881395@stud.kai.edu.ua

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ІНВЕСТИВАННЯ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ

У статті показано, що авіаційна галузь є одним із найперспективніших напрямів для інвестування завдяки її стратегічному значенню та технологічному розвитку. Визначено зміст інституціонального середовища авіаційної галузі та головні пріоритети його розвитку. Обґрунтовано напрями інвестування в авіаційну галузь: авіакомпанії та авіаційний транспорт, авіаційна інфраструктура, військова та цивільна авіація, авіаційні технології та інновації. Запропоновано основні напрями інвестування в авіаційну галузь під час війни: військова та оборонна авіація, виробництво та розвиток БПЛА, авіаційна інфраструктура та підготовка до відновлення, інновації та міжнародні партнерства. Встановлено виклики для інвестування в авіаційну галузь, пов'язані з повною зупинкою цивільних авіаперевезень через закриття повітряного простору; руйнування аеропортів та інфраструктури; високі військові ризики для інвесторів та довгий період окупності вкладень. Показано, що після війни ключовими інвестиційними напрямками стануть відбудова авіаційної інфраструктури, інтеграція в ЄС та залучення приватного капіталу.

Ключові слова: інституціональне, середовище, інвестування, авіаційної галузі, ризики, привабливість

ВСТУП

Інституціональне середовище національної економіки – це система правил, норм, організацій та механізмів, які визначають функціонування економіки країни, впливають на її розвиток та визначають умови для ведення бізнесу й залучення інвестицій. Воєнний стан в Україні суттєво змінив інституціональне середовище національної економіки, спричинивши трансформацію правил, регуляторних механізмів та економічної політики. В умовах війни держава адаптує економічну систему для підтримки бізнесу, залучення інвестицій і стабілізації макроекономічних процесів.

Авіаційна галузь є стратегічно важливим сектором економіки, що забезпечує глобальну мобільність, розвиток міжнародної торгівлі та логістики. Інвестування в авіаційну інфраструктуру, авіакомпанії та технологічні рішення є ключовим фактором для зростання та конкурентоспроможності галузі. Воєнний стан в Україні суттєво змінив умови для інвестування в авіаційну галузь. Обмеження повітряного простору, руйнування інфраструктури та зростання ризиків призвели до зупинки цивільних авіаперевезень. Однак галузь адаптується через розвиток військової авіації, безпілотних літальних апаратів (БПЛА) та модернізацію авіаційної інфраструктури.

Питання інвестування авіаційної галузі, середовища її розвитку, інституціонального забезпечення знаходяться у центрі уваги багатьох учених. Н.В. Кузьминчук, О.Ю. Терованесова, С.В. Ковальов, О.М. Гальцева акцентують на тому, що формування сприятливого інвестиційного клімату на фондовому ринку є передумовою підвищення конкурентоспроможності економіки [2, с. 121]. О.М. Бойко узагальнив міжнародний досвід розвитку та інвестування авіаційної галузі на інноваційних засадах [1]. Інституціональна структура, інституціональний розвиток авіаційної галузі в частині діяльності органів управління та авіаційних перевезень є предметом дослідження О.А. Михальченка [3, 4]. Погоджуємося з А.І. Німкович, що розвиток інституціонального середовища інфраструктури фондового ринку має носити стратегічний характер [5, с. 75]. В умовах воєнного стану інс-

титуціональне середовище авіаційної галузі зазнає суттєвих змін. Тому своєчасною є стаття С.Ф. Смерічевського, О.А. Михальченка, присвячена інституційно-економічним механізмам державного регулювання оборонної функції авіаційно-космічного комплексу України, є своєчасною [6, с. 21]. Високо оцінюючи науковий доробок зазначених авторів, слід визнати необхідність подальшого дослідження категорій «інституціональне середовище» та «інвестування авіаційної галузі» у їх тісному взаємозв'язку.

МЕТА роботи – вдосконалення інституціонального середовища, спрямованого на активацію інвестування авіаційної галузі на інноваційній основі в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення економіки.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ: загальні (аналіз, синтез) і спеціальні (формалізація, систематизація, порівняння, узагальнення). Інформаційною основою дослідження є актуальна наукова періодика.

РЕЗУЛЬТАТИ

Інституціональне середовище є основою економічного розвитку країни, оскільки ефективні економічні інститути сприяють стабільності, зростанню ВВП, залученню інвестицій, підтримці бізнесу та соціального сектору, залученню міжнародної допомоги. Структуру інституціонального середовища національної економіки представлено формальними інститутами (державне регулювання та законодавство) та неформальними інститутами (соціальні та культурні фактори).

У рамках формальних інститутів Конституція України та нормативно-правова база є основою економічної системи, яка визначає права власності, податкову політику, державне управління. Економічну політику уряду спрямовано на регулювання макроекономічних процесів, реалізацію монетарної та фінансової політики. Найбільш важливими регуляторними органами є Національний банк України, Антимонопольний комітет України, Державна фінансова служба України. Судова система надає захист прав власності, регулювання корпоративних конфліктів.

Неформальні інститути – це сукупність таких фак-

торів: корпоративна культура та бізнес-етика, призначені підвищити рівень довіри у ділових відносинах; традиції підприємництва, що обумовлюють схильність до ризиків, інноваційність бізнесу; рівень економічної освіти, яка визначає якість підготовки фахівців для ринку праці.

Інституціональне середовище як система складається з таких підсистем: фінансово-банківська інфраструктура, ринкова інфраструктура, логістична інфраструктура (транспортна, енергетична, комунікаційна). Фінансово-банківська інфраструктура забезпечує функціонування банківської системи, яка здійснює кредитування бізнесу, управління грошовими потоками; фондового ринку, призначеного для залучення інвестицій через IPO, облігації, біржові механізми; Міжнародних фінансових організацій, які забезпечують співпрацю зі Світовим банком, МВФ, ЄБРР. Інститути ринкової інфраструктури покликані надавати підтримку бізнесу, забезпечувати організацію купівлі-продажу товарів і послуг. Їх функціонування пов'язано з асоціаціями підприємців, торгово-промисловими палатами, торговельними біржами та тендерними платформами.

Сприятливе інституціональне середовище відіграє важливу роль у національній економіці, оскільки забезпечує економічну стабільність та передбачуваність, стимулює підприємницьку активність та інновації, сприяє залученню внутрішніх і зовнішніх інвестицій, формує конкурентоспроможний ринок праці. Натомість несприятливе середовище призводить до: високих ризиків ведення бізнесу; корупції, монополізації ринків, недостатнього захисту прав власності та інвесторів. Для покращення інституціонального клімату потрібні реформи у сфері судочинства, антимонопольного регулювання, дерегуляції бізнесу та підвищення прозорості управління.

Інституціональне середовище інвестування в авіаційну галузь – це сукупність державних, міжнародних та приватних інституцій, нормативно-правових актів і фінансових механізмів, які визначають можливості залучення капіталу для розвитку авіаційної інфраструктури та компаній галузі.

Основними складниками інституціонального середовища інвестування авіаційної галузі є: державне регулювання, державна політика, міжнародна співпраця, державно-приватне партнерство, авіаційна інфраструктура.

Державне регулювання авіаційної галузі здійснюється на основі нормативно-правових актів. Найбільше значення мають норми ICAO (Міжнародної організації цивільної авіації) та EASA (Європейського агентства з авіаційної безпеки). Державні програми підтримки регламентують інвестиції у розвиток аеропортів, модернізацію авіапарку, будівництво логістичних хабів. Органи державного управління реалізують державну та галузеву політику в авіаційній галузі. Міністерство інфраструктури України формує політику розвитку авіації. Державна авіаційна служба України (ДАСУ) регулює сертифікацію, безпеку польотів, ліцензування. Найбільш важливою є міжнародна співпраця з такими міжнародними фінансовими організаціями та інституціями: Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) здійснює фінансування інфраструктурних проєктів; Світовий банк, IFC, Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) надають кредити для модернізації авіапідприємств.

Програми ЄС (*TEN-T, Horizon Europe*) здійснюють підтримку інтеграції України в європейську авіаційну мережу. Приватні інвестори представлені лізинговими компаніями (*Air Lease Corporation, Avolon, GECAS*), які фінансують закупівлю літаків. Авіаційні альянси (*Star Alliance, SkyTeam, Oneworld*) підтримують розвитку авіакомпаній через партнерства. Приватні інвестори здійснюють залучення фінансових ресурсів на ринках капіталу, на фондових ринках (*NYSE, LSE*) завдяки інструментам IPO і корпоративних облігацій. Розбудова логістичної та технологічної інфраструктури передбачає: по-перше, розвиток аеропортів шляхом залучення інвесторів у будівництво терміналів, вантажних хабів; по-друге, впровадження інновацій – автоматизація, цифрові рішення, штучний інтелект у логістиці.

Інституціональне середовище України у воєнний час трансформується, забезпечуючи стабільність економіки, фінансову підтримку та мобілізацію ресурсів. Під час війни відбуваються ключові зміни в інституціональному середовищі національної економіки загалом та авіаційної галузі, зокрема. В рамках нового сегмента, пов'язаного зі становленням воєнної економіки, відбувається перехід до пріоритетного фінансування оборони та критичної інфраструктури. У сфері державного регулювання і економічної політики також зміщуються пріоритети. Фіскальна політика передбачає встановлення податкових пільг, зниження навантаження на бізнес у частині зниження ставок єдиного податку, скасування ПДВ на певні види товарів. Таргетом монетарної політики становиться підтримка фінансової стабільності через валютні обмеження та фіксацію курсу гривні. Зростає роль державних програм підтримки (кредити "5-7-9%"), надання грантів на створення бізнесу та допомоги релокованим підприємствам.

В умовах воєнного стану зростає роль фінансового інституціонального середовища та діяльність фінансово-економічних інститутів. Банківська система має забезпечити безперебійну роботу, кредитування бізнесу та громадян. Міжнародні фінансові організації надають кредити, гранти на відновлення тощо, зростає роль підтримки від Світового банку, МВФ, ЄБРР, а також зовнішньої фінансової допомоги – макрофінансової підтримки від ЄС, США, G7.

Суттєві зміни в умовах воєнного стану відбуваються на ринку праці та в діяльності соціальних інститутів через переміщення робочої сили, пов'язаної зі значною міграцією за кордон і мобілізацією. Подолання зазначених викликів потребує розробки гнучких умов працевлаштування, представлених дистанційною роботою, спрощеними трудовими відносинами. Програми соціальної підтримки передбачають здійснення виплат ВПО, компенсацій роботодавцям за працевлаштування переселенців.

Бізнес та ринкова інфраструктура також відчувають серйозних змін в умовах воєнного стану. Релокація підприємств передбачає перенесення виробництва у безпечні регіони. Інвестиції в оборонну промисловість приводять до зростання виробництва БПЛА, бронетехніки, боеприпасів. Нові тренди у розвитку агро- та енергетичного сектору пов'язані з диверсифікацією експорту, переходом на альтернативні енергоносії.

Викликами для інституціонального середовища у воєнний час є: високі ризики для інвесторів через не-

визначеність ситуації; знищення інфраструктури, підприємств, логістичних ланцюгів; зростання дефіциту бюджету та залежність від зовнішньої допомоги; вимушене посилення державного регулювання, що впливає на ринкову економіку.

В умовах воєнного стану викликами інвестування в авіаційну галузь України є: військові ризики через обмеження повітряного простору, знищення інфраструктури; фінансові труднощі, обумовлені скороченням пасажиропотоку, обмеженням доступу до інвестицій; застаріла інфраструктура, яка потребує інвестицій в модернізацію аеропортів та літаків. Після війни критично важливо реформувати економічні інститути для залучення інвестицій та швидкого відновлення країни.

Характеристики інвестування в авіаційну галузь подано у табл. 1.

Джерелами і суб'єктами інвестування авіаційної галузі є: держава, яка фінансує розвиток стратегічних об'єктів, модернізацію інфраструктури; приватні інвестори – венчурні фонди, авіабудівні корпорації, міжнародні холдинги; банківські установи та лізингові компанії – фінансують закупівлю літаків та аеропортового обладнання, міжнародні фінансові організації – надають підтримку від Світового банку, ЄБРР, IFC; фондові ринки та IPO – дозволяють залучати капітал через випуск акцій та облігацій.

Викликами для інвестування в авіаційну галузь є: високі ризики та нестабільність; вплив воєнного стану та глобальних конфліктів; коливання цін на авіаційне паливо та енергоресурси; регуляторні обмеження та екологічні вимоги; дефіцит інвестицій та фінансових ресурсів; обмеженість державних субсидій; висока капіталомісткість проектів та тривалий період окупності; конкуренція та технологічні зміни; виникнення нових авіаційних технологій (електричні літаки, воднева авіація); конкуренція з боку альтернативних видів транспорту (високошвидкісні поїзди, автономні дрони).

Перспективами інвестування в авіаційну галузь є:

- відновлення та інтеграція в міжнародний ринок шляхом післявоєнної реконструкції авіаційної інфраструктури в Україні, відновлення міжнародних авіаперевезень та залучення іноземних авіакомпаній;

- екологічні ініціативи та сталі інвестування в «зелену авіацію» – біопаливо, водневе паливо, електричні літаки, а також виконання вимог ЄС до зниження викидів CO₂ у цивільній авіації;

- розвиток дронів та безпілотних літальних апаратів (БПЛА) для застосування дронів у військовій, логістичній, аграрній та медичній сферах, а також інвестиції у нові стартапи, які займаються розробкою безпілотних технологій.

Викликами для інвестування в авіаційну галузь під час війни є: повна зупинка цивільних авіаперевезень через закриття повітряного простору; руйнування аеропортів та інфраструктури; високі військові ризики для інвесторів та довгий період окупності вкладень.

Основні напрями інвестування в авіаційну галузь під час війни подано у табл. 2.

Джерелами і суб'єктами фінансування авіаційної галузі в умовах війни є: державне фінансування, орієнтоване на збільшення оборонного бюджету для закупівлі авіатехніки; міжнародна допомога – фінансування військової авіації та дронів (США, ЄС, НАТО); приватні

інвестиції – венчурні фонди, стартапи у сфері безпілотних технологій; фондові ринки – випуск військових облігацій для фінансування авіаційних програм.

Перспективами відновлення інституціонального середовища національної економіки є: Європейська інтеграція, яка передбачає проведення реформ для адаптації до стандартів ЄС; реалізація прихованих можливостей за рахунок розвитку оборонного сектору, IT, енергетики; підтримка міжнародних партнерів для післявоєнного відновлення економіки. Перспективами розвитку авіаційної галузі є: її післявоєнне відновлення, інтеграція в європейський авіаційний простір (EASA, Євроконтроль), масштабування військово-промислового комплексу та міжнародне співробітництво; повернення міжнародних авіаперевізників після стабілізації ситуації, реалізація державних та міжнародних програм відновлення аеропортів.

ВИСНОВКИ

Авіаційна галузь є одним з найперспективніших напрямів для інвестування через її стратегічне значення та технологічний розвиток. Інституціональне середовище авіаційної галузі України поєднує державне регулювання, міжнародну підтримку та приватні інвестиції. Головними пріоритетами його розвитку є забезпечення гарантій безпеки, інтеграція в європейський ринок, відновлення авіаційної інфраструктури, використання механізмів державно-приватного партнерства, підтримка міжнародних організацій.

Напрямами інвестування в авіаційну галузь є: авіакомпанії та авіаційний транспорт, авіаційна інфраструктура, військова та цивільна авіація, авіаційні технології та інновації. Викликами для інвестування в авіаційну галузь є: високі ризики та нестабільність; вплив воєнного стану та глобальних конфліктів; коливання цін на авіаційне паливо та енергоресурси; регуляторні обмеження та екологічні вимоги; дефіцит інвестицій та фінансових ресурсів; обмеженість державних субсидій; висока капіталомісткість проектів та тривалий період окупності; конкуренція та технологічні зміни; виникнення нових авіаційних технологій; конкуренція з боку альтернативних видів транспорту.

Основні напрями інвестування в авіаційну галузь під час війни: військова та оборонна авіація, виробництво та розвиток БПЛА, авіаційна інфраструктура та підготовка до відновлення, інновації та міжнародні партнерства. Викликами для інвестування в авіаційну галузь під час війни є: повна зупинка цивільних авіаперевезень через закриття повітряного простору; руйнування аеропортів та інфраструктури; високі військові ризики для інвесторів та довгий період окупності вкладень.

Перспективами розвитку авіаційної галузі є: її післявоєнне відновлення, інтеграція в європейський авіаційний простір, масштабування військово-промислового комплексу та міжнародне співробітництво; повернення міжнародних авіаперевізників після стабілізації ситуації, реалізація державних та міжнародних програм відновлення аеропортів. Після війни ключовими інвестиційними напрямами стануть відбудова авіаційної інфраструктури, інтеграція в ЄС та залучення приватного капіталу.

Перспективами подальших досліджень є статистичне оцінювання стану і динаміки інвестицій в авіаційну галузь.

Таблиця 1 – Характеристики інвестування в авіаційну галузь (власна розробка автора)

№ з/п	Напрями	Об'єкти
1	Авіакомпанії та авіаційний транспорт	закупівля нових літаків та оновлення авіапарку, впровадження енергоефективних технологій та альтернативних видів пального, розвиток лоукост-моделі та регіональної авіації.
2	Авіаційна інфраструктура	модернізація та розширення аеропортів, будівництво нових терміналів; впровадження цифрових технологій (автоматизація контролю, "розумні" аеропорти); створення авіаційних логістичних центрів та вантажних хабів.
3	Військова та цивільна авіація	інвестиції у виробництво дронів, військової техніки та інноваційних авіасистем, дослідження та розробки у сфері безпілотних літальних апаратів (БПЛА).
4	Авіаційні технології та інновації	розвиток програмного забезпечення для навігації та управління польотами, застосування штучного інтелекту та великих даних у прогнозуванні авіаційного трафіку, інвестиції у космічні технології та надзвуківі пасажирські авіаперевезення.

Таблиця 2 – Основні напрями інвестування в авіаційну галузь під час війни

№ з/п	Напрямок	Об'єкти
1	Військова та оборонна авіація	– виробництво та модернізація військових літаків, винищувачів, гелікоптерів; – інвестиції в системи ППО та авіаційні технології оборони; – співпраця з міжнародними партнерами щодо поставок літаків (F-16, Eurofighter).
2	Виробництво та розвиток БПЛА	– розроблення та масштабування виробництва безпілотників для ЗСУ; – інвестування у нові технології дронів (розвідка, ударні системи, електронна боротьба); – співпраця з приватними виробниками дронів, розвиток стартапів.
3	Авіаційна інфраструктура та підготовка до відновлення	– планування відбудови зруйнованих аеропортів після війни; – інвестиції в нові логістичні хаби для військових і гуманітарних перевезень; – впровадження цифрових рішень для управління повітряним рухом.
4	Інновації та міжнародні партнерства	– кооперація з країнами НАТО щодо спільних авіаційних проєктів; – впровадження новітніх технологій в авіоніку, зв'язок та навігацію; – інвестиції в навчання пілотів та авіаційного персоналу.

Список використаних джерел

1. Бойко О.М. Особливості міжнародного досвіду розвитку аеропорту на інноваційних засадах. *Науковий вісник Міжнародної асоціації науковців. Серія: економіка, управління, безпека, технології*. 2022. Т. 1, № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sbiasemst_2022_1_3_8
2. Кузьминчук Н.В., Терованесова О.Ю., Ковальов Є.В., Гальцева О.М. Формування сприятливого інвестиційного клімату на фондовому ринку як передумова підвищення конкурентоспроможності економіки. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. Серія: Економічні науки. 2023. № 10(2). С. 115-123.
3. Михальченко О.А. Механізми регулювання ринку вантажних авіаційних перевезень та їх інституціональний розвиток. *Підприємництво та інновації*. 2023. Вип. 28. С. 14-21.
4. Михальченко О.А. Державна авіаційна служба України: інституціональна структура, роль та траєкторія розвитку. *Економічний простір*. 2023. № 186. С. 124-130.
5. Німкович А.І. Стратегічні інструменти розвитку інститутів інфраструктури фондового ринку. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Т. 4, № 3. С. 67-76.
6. Смерічевський С.Ф., Михальченко О.А. Інституціонально-економічні механізми державного регулювання оборонної функції авіаційно-космічного комплексу України. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2022. Т. 27, Вип. 1. С. 18-23.

References

1. Boiko O.M. Peculiarities of the international experience of airport development on an innovative basis. *Scientific Bulletin of the International Association of Scientists. Series: economy, management, security, technologies*. 2022. Vol. 1, № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sbiasemst_2022_1_3_8 [in Ukrainian].
2. Kuzmynchuk N.V., Terovanesova O. Yu., Kovalov E. V., Haltseva O.M. Formation of a favorable investment climate on the stock market as a prerequisite for increasing the competitiveness of the economy. *International scientific journal "Internauka". Series: Economic sciences*. 2023. № 10(2). pp. 115-123. [in Ukrainian].
3. Mikhalchenko O.A. Mechanisms of air cargo transport market regulation and their institutional development. *Entrepreneurship and innovation*. 2023. Issue 28. pp. 14-21. [in Ukrainian].
4. Mikhalchenko O.A. State Aviation Service of Ukraine: institutional structure, role and development trajectory. *Economic space*. 2023. № 186. pp. 124-130. [in Ukrainian].
5. Nimkovich A.I. Strategic tools for the development of stock market infrastructure institutes. *Ukrainian Journal of Applied Economics*. 2019. Vol. 4, № 3. pp. 67-76. [in Ukrainian].
6. Smerichevskiy S.F., Mikhalchenko O.A. Institutional and economic mechanisms of state regulation of the defense function of the aviation and space complex of Ukraine. *Bulletin of Odessa National University. Series: Economy*. 2022. Vol. 27, Issue 1. pp. 18-23. [in Ukrainian].

Vitalii CHOBITKO

postgraduate student, Kyiv Aviation Institute

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2676-2114>

e-mail: 881395@stud.kai.edu.ua

INSTITUTIONAL INVESTMENT ENVIRONMENT OF THE AVIATION INDUSTRY

The paper shows that the aviation industry is one of the most promising areas for investment due to its strategic importance and technological development. It was established that the institutional environment of the aviation industry of Ukraine combines state regulation, international support and private investment. It has been proven that the main priorities of its development are the provision of security guarantees, integration into the European market, restoration of aviation infrastructure, use of public-private partnership mechanisms, support of international organizations.

The areas of investment in the aviation industry are substantiated: airlines and air transport, aviation infrastructure, military and civil aviation, aviation technologies and innovations. Challenges for investing in the aviation industry are systematized: high risks and volatility; the impact of martial law and global conflicts; price fluctuations for aviation fuel and energy resources; regulatory restrictions and environmental requirements; lack of investments and financial resources; limited state subsidies; high capital intensity of projects and a long payback period; emergence of new aviation technologies; competition from alternative modes of transport.

The main areas of investment in the aviation industry during the war are proposed: military and defense aviation, production and development of UAVs, aviation infrastructure and preparation for recovery, innovation and international partnerships. Challenges for investing in the aviation industry during wartime were set: a complete stop to civilian air transport due to the closure of airspace; destruction of airports and infrastructure; high military risks for investors and a long investment payback period.

The prospects for the development of the aviation industry are determined: its post-war recovery, integration into the European aviation space, scaling of the military-industrial complex and international cooperation; the return of international air carriers after the stabilization of the situation, the implementation of state and international airport recovery programs. It is shown that after the war, the reconstruction of the aviation infrastructure, integration into the EU and attraction of private capital will become the key investment areas.

Keywords: institutional, environment, investment, aviation industry, risks, attractiveness